

Danmark i FN's Sikkerhedsråd

D E N N Y V E R D E N
TIDSSKRIFT FOR INTERNATIONALE STUDIER

DIIS • København • 2005

Den Internationale Straffedomstol i et historisk lys

Op gennem historien har krige været ført med den for krige nødvendige brutalitet, men sideløbende har mennesker og stater gjort sig overvejelser, om man kunne begrænse den overflødige brutalitet, herunder lidelser for både krigsdeltagere og sagesløse. Der har været forsøgt opstillet regler for, hvornår man måtte starte en krig, og hvordan man måtte føre krigen på lovlig vis, når den først var startet. Ligeledes har der været forsøgt indført retslige instanser, der kunne stille folk til ansvar og dømme dem for overtrædelse af sådanne regler.

Krige har historisk set almindeligvis været ført mellem stater, og emnet “krigens ret” falder derfor juridisk ind under folkeretten, som dels består af skriftlige aftaler (traktater mv.) mellem stater til regulering af deres indbyrdes forhold og dels af ikke nedskrevne internationale retssædvaner. Krigens ret falder i to hovedkategorier, *jus ad bellum* og *jus in bello*, der – som de latinske betegnelser tilkendegiver – regulerer de retslige forhold henholdsvis før og under krigen. Førstnævnte retsgrundlag, *jus ad bellum*, er i dag indeholdt i FN-pagten fra 1945, mens sidstnævnte, *jus in bello*, der ofte betegnes som den humanitære folkeret, især er indeholdt i de fire Genèvekonventioner fra 1949 med tilhørende to tillægsprotokoller fra 1977.

Når der foreligger et retsgrundlag, vil overtrædelse af gældende ret være en (mere eller mindre alvorlig) forbrydelse. Folkeretten lider traditionelt under den svaghed, at der ikke er en dømmende magt og især ikke nogen udøvende magt til at håndhæve retten. Der er ganske vist oprettet internationale domstole og voldgiftsinstanser, men staterne tiltræder frivilligt sådanne ordninger. Frivilligheden følger af den fremherskende opfattelse af folkerettens “natur,” nemlig at den er et regelsæt, der regulerer forhold mellem suveræne stater.

Men hvad gør man så, hvis der er tale om meget alvorlige internationale forbrydelser, f.eks. krigsforbrydelser og brud på freden (aggression), som relaterer sig til krigens ret, og andre internationale forbrydelser, som kan være (men ikke nødvendigvis er) følger af krigshandlinger, f.eks. forbry-

delser mod menneskeheden og folkemord? Hvem træffer afgørelse om, at der i givet fald er tale om internationale forbrydelser? Hvem undersøger sagerne? Hvem har myndighed til at dømme? Hvem kan dømmes? Og hvem sikrer dommens opfyldelse?

En del af svarene på disse spørgsmål kan findes ved at se nærmere på Den Internationale Straffedomstol, som blev oprettet i 1998, og hvis statut trådte i kraft i 2002. Jeg vil tage udgangspunkt i en kort historisk oversigt med det formål at identificere nogle af de bestræbelser og tanker, som den nuværende domstol bygger på.

Historisk baggrund – tidlige eksempler

Allerede i middelalderens Europa kunne man se bestræbelser i retning af at lægge begrænsninger på militære udfoldelser samt at pålægge individuelt straffeansvar, og der blev gennemført retssager og domfældelser i anledning af, hvad der blev betegnet som iværksættelse af en uretfærdig krig. Den første historisk dokumenterede retssag fandt sted i Napoli i 1268 og førte til dødsdom over Conradin von Hohenstaufen. Kort efter blev i England vedtaget Westminsterstatutten (1279), ifølge hvilken kongemagten kunne "straffe soldater i henhold til rigets love og skikke," og i 1305 blev en skotsk nationalist Sir William Wallace ved en engelsk domstol anklaget og dømt for grusomheder i en krig mod hans lensherre. Fælles for disse tidlige eksempler er, at retssagerne blev ført på grundlag af national lovgivning.

I 1474 blev guvernør Peter von Hagenbach fra Breitach i Østrig dømt til døden ved det, som nogle har kaldt den første internationale krigsforbryderdomstol. Hagenbach skulle på vegne af hertug Karl ("den grusomme") af Burgund – i henhold til en aftale mellem Burgund og Østrig – holde byen Breitach som pant, indtil Østrig havde betalt en gæld til Burgund, og Hagenbach udførte sit hverv på en særdeles hårdhændet måde. Da Breitach senere blev befriet af Østrig og dets allierede (bl.a. Frankrig og en række byer og ridderskaber ved den øvre Rhinen), blev der oprettet en særlig straffedomstol med 28 dommere fra den sejrende alliance, som dømte Hagenbach for mord, voldtægt, plyndring og andre forbrydelser mod "Guds og menneskers love."

Skønt der i Hagenbach-sagen kan rejses forskellige indvendinger mod betegnelsen "international krigsforbryderdomstol," anses retssagen for en vigtig forløber for senere tiltag i retning af at etablere en international straffedomstol. De indvendinger, der blev rejst imod betegnelsen international krigsforbryderdomstol, var for det første, om der var tale om krigsforbrydelser, idet man kunne hævde, at der bare var tale om hårdhændet undertrykkelse udøvet af en besættelsesmagt, som havde ret til midlertidigt at være der i henhold til en international aftale mellem

Østrig og Burgund. For det andet kunne man spørge, om der var tale om en international domstol, eftersom medlemmerne af den sejrende alliance alle var en del af Det Hellige Romerske Imperium. Eftersom dette imperium var stærkt disintegreret, kunne man imidlertid modsætningsvis også hævde, at der reelt var tale om internationale alliancepartnere. For det tredje kunne man spørge, om også lovgrundlaget for domsafsigelsen var internationalt, eller om det blot var knyttet til de kristne værdier, som Det Hellige Romerske Imperium bekendte sig til. Det er på denne baggrund blevet foreslået, at den rette betegnelse for karakteren af den anvendte lov måtte være overnational snarere end international. Hvorom alting er, viste retssagen, at allerede for mere end 500 år siden blev de handlinger, som Hagenbach havde begået, anset for at være kriminelle. Der blev til lejligheden (ad hoc) oprettet en "international" straffedomstol, der blev gennemført en retssag, lige så vel som der blev afsagt dom, og den dømte blev straffet.

Første verdenskrig – Leipzigsagerne

Omkring indgangen til det 20. århundrede blev der vedtaget internationale konventioner til regulering af krigsførelsen, de såkaldte Haagkonventioner fra 1899 og 1907, og et forbud mod at starte krig blev vedtaget med Kellogg-Briand-pagten i 1928.

Under første verdenskrig fremsatte Rusland, Frankrig og England en fælles erklæring til Det Osmanniske Imperium i 1915 vedrørende det armenske folkemord, hvor der blev advaret om, at sådanne "forbrydelser mod menneskeheden og civilisationen" ville blive straffet. Hermed indførtes en ny terminologi, men der kunne ikke opnås enighed om den internationale juridiske status af denne kategori af forbrydelser.

Efter første verdenskrig, på den foreløbige fredskonference i begyndelsen af 1919, nedsatte de allierede sejrsmagter en kommission om ansvaret for krigen, som udspecificerede 32 kategorier af krigsforbrydelser, og der blev ad hoc forsøgt oprettet et internationalt tribunal til at retsforfølge og dømme de ansvarlige. Tribunalets oprettelse strandede imidlertid på modstand fra USA og Japan, idet f.eks. de amerikanske repræsentanter hævdede, at "skabelsen af et nyt tribunal, en ny lov, en ny straf, som i sin natur ville være *ex post facto*, strider mod en eksplicit bestemmelse i USA's forfatning og strider mod lov og praksis i civiliserede samfund." USA anerkendte krigens love og skikke, blot skulle brud på disse love for indeværende ikke pådømmes ved en international ad hoc-domstol, men ved nationale domstole. Desuden kunne USA ikke anerkende et vagt og omskifteligt begreb som menneskeheden love.

Resultatet blev, at bestemmelser vedrørende idømmelse af krigsforbrydelser blev lagt ind i fredstraktaterne, for Tysklands vedkommende Versaillestraktaten, og Tyskland skulle udlevere de anklagede i henhold til en nærmere specificeret navneliste, som blev udarbejdet af de allierede.

På grund af tysk modstand mod udlevering blev det siden ændret til, at retssagerne skulle gennemføres ved den tyske højesteret i Leipzig. Hele dette retsopgør i Tyskland er blevet betegnet som en juridisk farce og står for eftertiden som et skrækkesejpe på omgåelse af strafansvar. Den oprindelige navneliste blev på grund af tysk modstand forhandlet ned fra 896 til 45, mange anklagede nåede at undvige, der blev kun gennemført 12 retssager, og der blev generelt afsagt milde domme, herunder frifindelser, bl.a. fordi domstolen – til forskel fra krigsforbryderdomstolene efter anden verdenskrig – tog hensyn til argumentet om, at handlinger var blevet udført efter ordre.

Folkeforbundet

I Folkeforbundets tid i mellemkrigstiden stødte tanker om oprettelse af en international straffedomstol på så stor modstand, at der ikke blev opnået konkrete resultater. Men et konstruktivt forsøg blev foretaget af International Law Association, der i årene 1922-1926 udarbejdede et detaljeret forslag til en statut for en international straffedomstol. ILA argumenterede for, at der kunne identificeres en kerne af international straffelov, som kunne bringes i anvendelse overfor såvel individer som stater, og at det rette forum for retssager ved overtrædelse af en sådan lov måtte være internationalt snarere end nationalt. Mindst tre andre internationale organisationer – Den Interparlamentariske Union, Den Internationale Kongres vedrørende Straffelov og Den Panamerikanske Konference – stødte disse tanker. Først i 1937 kunne Folkeforbundet vedtage en konvention om oprettelse af en international straffedomstol, men konventionen trådte ikke i kraft på grund af et utilstrækkeligt antal ratifikationer. Domstolens jurisdiktionskompetence ville endvidere have været begrænset, da den var snævert knyttet til en samtidig konvention om bekæmpelse af international terrorisme, som var blevet vedtaget på baggrund af attentatet i Marseilles mod den jugoslaviske kong Alexander i 1934.

De vigtigste resultater af mellemkrigstidens drøftelser om den internationale strafferet var nok (trods store uenigheder), at tankerne om et internationalt strafferetligt regime blev mere eksponeret på det mellemstatslige niveau, samt at individuelt straffeansvar for internationale forbrydelser blev mere alment accepteret, end det havde været før første verdenskrig.

Nürnberg og Tokyo

I nyere tid kan Nürnberg- og Tokyotribunalerne siges at være direkte forløbere for og inspiration til oprettelsen af en international straffedomstol. Efter anden verdenskrig oprettede de fire sejrsmagter USA, Sovjetunionen, England og Frankrig et internationalt militærtribunal i Nürnberg (1945-1946), og et tilsvarende militærtribunal blev oprettet af USA i Tokyo (1946-48).

Det er interessant, at disse tribunaler har fået så stor betydning for eftertidens tænkning om international retshåndhævelse, og det var naturligvis også meningen med deres oprettelse, da man først var blevet enige om at gøre det. Men det var langt fra en given sag, at sådanne domstole skulle oprettes, da dette spørgsmål under krigen blev drøftet blandt allianceparterne USA, England og Sovjetunionen (Frankrig havde ikke så meget at skulle have sagt).

Et fremherskende synspunkt var summarisk at henrette de hovedansvarlige, og man kunne så overveje, hvor bred eller smal denne gruppe skulle være. I USA var den såkaldte Morgenthauplan, som blev udarbejdet af et af de fremtrædende regeringsmedlemmer, Henry Morgenthau Jr., og som langt hen ad vejen havde præsident Franklin D. Roosevelts opbakning, inde på noget i retning af 2.500 personer hentet fra ledende kredse i SS, SA, Gestapo, nazipartiet, regeringen, militæret osv., mens England anså 50-100 personer for tilstrækkeligt. Foruden summarisk henrettelse af hovedansvarlige blev det også overvejet at udvide repressalierne. På Teherankonferencen i 1943 foreslog Josef Stalin således, at man henrettede 50-100.000 tyskere, mens Morgenthau i USA bl.a. gjorde sig til talsmand for destruktion af Tysklands industrielle kapacitet, hvorefter Tyskland skulle omdannes til et fattigt og sønderdelt landbrugsland med store territorialafståelser til Frankrig, Polen og Danmark. Hævn- og straffemotiver, så tyskerne og japanerne en gang for alle kunne indse, at de ikke skulle starte en krig, spillede en fremtrædende rolle. Den folkelige opinion i USA støttede i ikke ringe omfang sådanne synspunkter, eksempelvis mente hele 13 procent ved en meningsmåling i december 1944, at alle japanere skulle dræbes.

Dog vandt det synspunkt sluttelig gehør, at det af hensyn til fremtidens internationale retsopfattelse var nødvendigt at gennemføre retssager og dømme de skyldige. Den amerikanske krigsminister, republikaneren Henry Stimson, var en af de fremmeste fortalere for denne fremgangsmåde, og han fik efterhånden støtte af den vaklende præsident Roosevelt, hvorefter også England og Sovjetunionen tilsluttede sig tanken. Resultatet blev altså en hævvelse af internationale retslige normer. Det blev stadfæstet ved dom, at der findes noget, der hedder internationale forbrydelser, ikke kun krigsforbrydelser i snæver betydning (som nedskrevet Haagkonventionerne og senere i Genèvekonventionerne), men også forbrydelser mod freden og forbrydelser mod menneskeheden. Ligeledes blev individuelt straffeansvar gjort gældende: "Forbrydelser mod folkeretten bliver begået af mennesker, ikke af abstrakte enheder, og kun ved at straffe individer, som begår sådanne forbrydelser, kan folkerettens bestemmelser blive håndhævet," siges det i dommen.

Trods den vidtrækkende betydning af Nürnberg- og Tokyotribunalerne må man ikke overse begrænsningerne. Der var tale om sejrherrenes domstol, som f.eks. ikke beskæftigede sig med de allieredes egne krigs-

forbrydelser i form af terrorbombninger af civile områder i Tyskland, atombomberne i Japan, og Den Røde Hærs overgreb mod den tyske civilbefolkning i f.eks. Østpreussen. Ej heller forbrydelser mod freden begået af Sovjetunionen mod Polen i 1939 og mod Finland i 1940 blev behandlet. Tribunalerne blev oprettet ad hoc, og der blev dømt med tilbagevirkende kraft. Desuden blev folkedrab (mod jøder, sigøjnere) ikke eksplicit medtaget i anklageskriftet, og her havde England og Frankrig åbenbart "glemt" erklæringen fra 1915 om det armenske folkemord, jf. ovenfor. Hovedformålet med tribunalerne var at dømme de ansvarlige for at have startet krigen.

Holocaustaspektet fik fornyet opmærksomhed, da Israel tog sagen i egen hånd, gennemførte en kidnapning af Adolf Eichmann i Argentina og dømte ham for forbrydelser mod det jødiske folk ved en opsigtsvækkende retssag i Jerusalem i 1961.

Jugoslavien og Rwanda

Tankerne om en international straffedomstol lå mere eller mindre i dvale under hele den kolde krig, men fik nyt liv i 1990'erne i forbindelse med konflikterne på Balkan og i Rwanda, hvor der på grundlag af FN's Sikkerhedsråds resolutioner 827 (1993) og 955 (1994) blev oprettet internationale straffedomstole (Det Internationale Straffetribunal for det tidligere Jugoslavien, henholdsvis Rwanda) til at retsforfølge personer, der havde gjort sig skyldige i krigsforbrydelser, folkedrab og forbrydelser mod menneskeheden. Det nye ved disse domstole var, at de nu for første gang blev oprettet på et folkeretligt grundlag (gennem vedtagelsen i Sikkerhedsrådet i henhold til FN-pagtens kapitel VII).

Ligesom ved de tidligere nævnte historiske eksempler var der imidlertid tale om ad hoc-domstole, som først skulle etableres og bringes til at virke, hvilket bl.a. bidrog til at forsinke indsamling og registrering af bevismateriale. Dette skabte fornyet næring til tanken om at oprette en permanent international straffedomstol til at pådømme i sager vedrørende internationale forbrydelser – en domstol, som skulle oprettes på et folkeretligt grundlag, og hvor såvel lovgrundlag som administration ville være på plads, inden nye forbrydelser blev begået.

Ideelt ville der være tale om at afskaffe muligheden for, at alvorlige forbrydere (ikke blot krigsforbrydere, men også andre internationale forbrydere) kunne slippe fri eller gemme sig f.eks. bag den suveræne nationalstats grænser eller diplomatisk immunitet. Et andet formål var at undgå den begrænsede territorielle jurisdiktion, som ad hoc-domstole og/eller sejrherrenes domstole typisk var underlagt. Der var kort sagt tale om et forsøg på at indføre "international retfærdighed," således at typer som f.eks. Augusto Pinochet og Henry Kissinger (mange andre kunne også nævnes) ikke for fremtiden skulle kunne slippe fra at stå til ansvar for deres gerninger.

Den Internationale Straffedomstol

Den Internationale Straffedomstol blev oprettet ved en diplomatkonference i Rom den 17. juli 1998, hvor 120 stater stemte for statutten, mens syv stater stemte imod (USA, Israel, Iran, Irak, Libyen, Sudan og Kina). Statutten trådte i kraft den 1. juli 2002, da 60 stater – meget hurtigere end forventet – havde ratificeret den. I dag (november 2005) har 139 stater underskrevet statutten, mens 100 stater har ratificeret.

Den Internationale Straffedomstol (International Criminal Court, ICC), som har sæde i Haag, består af tre elementer: selve domstolen, anklagemyndigheden og registraturen, hvortil kommer en forsamling af de deltagerstater, der har ratificeret konventionen. Det er forsamlingen, der træffer beslutning om ændringer eller tilføjelser til statutten. Danmark var blandt de lande, der vedtog Romstatutten i 1998, og Danmarks ratifikation skete den 21. juni 2001.

Domstolen består af et forundersøgelseskammer, et almindeligt domstolskammer og et appelkammer. Arbejdet i disse tre kamre varetages af 18 dommere, som er ledet af en præsident. Anklagemyndigheden tager sager op og undersøger dem, enten af egen drift eller ved at blive gjort opmærksom på eventuelle gerningsmænd eller sagsforhold ("situationer"). Registraturen varetager alle ikkejuridiske (administrative) aspekter af domstolens arbejde.

Sager kan indbringes for domstolen på tre måder. For det første kan en stat gøre det. For det andet kan anklagemyndigheden som nævnt tage sager op, men den er – for at sagen kan gå sin gang – underlagt godkendelse af forundersøgelseskammeret. Denne bestemmelse har til formål at undgå, at helt urimelige sager f.eks. af politiske grunde bliver ført frem. For det tredje kan FN's Sikkerhedsråd bede anklageren om at tage en sag op. Sikkerhedsrådet kan også (med henvisning til fred og sikkerhed) bremse en sag, som anklageren har taget op, men på grund af vore retten kan et af de faste medlemmer af Sikkerhedsrådet forhindre en forhaling af sagen.

I øjeblikket (november 2005) undersøger anklagemyndigheden følgende sager, som er anvist af enten stater eller af Sikkerhedsrådet: Den Demokratiske Republik Congo, Uganda og Darfur i Sudan. Også situationen i Den Centralafrikanske Republik er blevet henvist til domstolen, men er ikke taget op af anklagemyndigheden.

I alle tilfælde, hvor en sag kan tænkes at blive indbragt for domstolen, gælder, at nationale domstole har forsteret til at gennemføre og pådømme en given sag. Den Internationale Straffedomstol er således komplementær til de nationale domstole. Dog gælder den bestemmelse, at såfremt en stat er "ude af stand til" eller "uvillig" til at gennemføre en "ægte" (se-

riøs) retssag, kan sagen overføres til domstolen. Det er domstolen, som selv (i forundersøgelseskommeret) træffer afgørelse, om noget sådant er tilfældet. Hermed udelukkes stater altså fra at skjule og beskytte internationale forbrydere. Stater skal – i henhold til det folkeretlige princip om universel jurisdiktion – enten udlevere eller selv retsforfølge eventuelle gerningsmænd (efter det såkaldte *aut dedere, aut judicare*-princip). Dog gælder i Romstatutten visse ikke uvæsentlige begrænsninger for domstolens jurisdiktion, som jeg vil vende tilbage til.

De internationale forbrydelser, som domstolen kan behandle, er krigsforbrydelser, folkedrab og forbrydelser mod menneskeheden. Gerningsindholdet i disse tre typer af forbrydelser er nøje udspecificeret i udførlige bilag til statutten. Også forbrydelser mod freden (aggression) kan behandles af domstolen, dog tidligst i 2009, og først efter at deltagerstaterne er blevet enige om en definition på aggression. Et af problemerne består i at få afgrænset kompetencen i forhold til Sikkerhedsrådet, som i henhold til FN-pagten indtil videre er den eneste instans, der kan træffe afgørelse, om aggression finder sted, og til den Internationale Domstol (International Court of Justice, ICJ), der ligeledes har sæde i Haag.

I princippet kan også andre internationale forbrydelser bringes ind under domstolens kompetence, f.eks. terrorisme, narkotikahandel og alvorlige brud på menneskerettighederne. Det vil i så fald være op til domstolens forsamling af deltagerstater at foretage sådanne tilføjelser til statutten. De personer, som kan dømmes af domstolen, er fysiske personer (fyldt 18 år). Det vil sige, at grupper, organisationer, juridiske personer og stater ikke kan strafforfølges af domstolen. De sager, som kan rejses af domstolen, vedrører internationale forbrydelser begået på et af deltagerstaternes territorier, eller som er begået af en af deltagerstaternes statsborgere. Når det drejer sig om ikkedeltagerstater og deres statsborgere, har domstolen derimod ingen kompetence, med mindre den pågældende ikkedeltagerstat vælger at anerkende domstolens kompetence i den pågældende sag. "Det indebærer en åbenbar begrænsning i Straffedomstolens virkefelt ...," skriver Jørn Vestergaard i *Tidsskrift for Kriminalret* (2003), og han fortsætter: "Hvis forholdet er det, at den pågældende stat ikke er en deltagerstat eller ad hoc anerkender Straffedomstolens kompetence, at den anklagede ikke er statsborger i en deltagerstat, og at Sikkerhedsrådet ikke indbringer sagen, så har selv de groveste forbrydere intet at frygte fra Domstolens side."

Status 2005

Den Internationale Straffedomstol er, som vi har set, den foreløbige kulmination på en flere hundredårig bestræbelse på at etablere international retfærdighed i forhold til personer, der har begået internationale forbrydelser – foreløbig defineret ved krigsforbrydelser, folkedrab og forbrydelser

mod menneskeheden og med mulighed for udvidelse af jurisdiktionen til andre former for internationale forbrydelser. Domstolen er oprettet efter en vanskelig forhandlingsproces, hvor deltagerstaterne på den ene side har tilsluttet sig domstolens formål og på den anden side har sikret sig mod vilkårlig og politisk motiveret strafforfølgning. Navnlig USA har modarbejdet Den Internationale Straffedomstol og har yderligere forsøgt at sikre sig gennem indgåelse af bilaterale aftaler med en række stater imod udlevering af amerikanske statsborgere til domstolen. Dette skyldes USA's bekymring for politisk forfølgelse på grund af USA's dominerende rolle og internationale militære tilstedeværelse i mange dele af verden. USA underskrev dog statutten, men har undladt at ratificere den, og USA har senere søgt at tilbagekalde sin underskrift, hvilket imidlertid ifølge nogle juristers mening ikke kan lade sig gøre.

Også FN's Sikkerhedsråd har fået tildelt en rolle i domstolens arbejde, men ikke en så betydningsfuld rolle, som USA ønskede. Blandt de forhandlende parter forud for Romstatuttens vedtagelse mente et flertal af stater, at Sikkerhedsrådet ikke skulle tildeles for stor kompetence, da det ville underminere hele tankegangen bag en international straffedomstol, nemlig at domstolen skulle være baseret på juridiske og ikke politiske overvejelser (USA ville som et af de faste medlemmer af Sikkerhedsrådet have vetoret). Domstolen er altså oprettet på grundlag af en international traktat og er ikke som sådan skabt af eller en del af FN. Derimod er domstolen blevet tilknyttet FN gennem en særlig aftale, som blev indgået i 2004.

Med de begrænsninger, som jeg har beskrevet (og flere kunne nævnes, blot ikke inden for rammerne af denne artikel), er domstolen nu en realitet. Tilslutningen har for mange iagttagere været overraskende stor og hurtig, idet Romstatutten trådte i kraft kun fire år efter dens vedtagelse. Da Mexico som stat nummer 100 havde ratificeret statutten i oktober 2005, udtalte domstolens præsident, Philippe Kirsch: "Den Internationale Straffedomstol blev oprettet for at hjælpe med at bringe en afslutning på de mest alvorlige internationale forbrydelser. På grund af begrænsningerne i domstolens jurisdiktion er universel ratifikation en nødvendig del af at opnå det mål."

Erik André Andersen er forsker ved Dansk Institut for Menneskerettigheder

Litteratur

Bass, Gary Jonathan. 2000. *Stay the hand of vengeance. The politics of war crimes tribunals*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Beigbeder, Yves. 2002. *Judging criminal leaders. The slow erosion of impunity*.

Haag: Kluwer Law International, Martinus Nijhoff Publishers.

Elsea, Jennifer. 2003. *International Criminal Court. Overview and selected issues*. New York: Novinka Books.

Espersen, Ole, Frederik Harhoff og Ole Spiermann. 2003. *Folkeret. De internationale retsforhold*. København: Christian Ejlers' Forlag.

McCormack, Timothy L.H. & Gerry J. Simpson, red. 1997. *The law of war crimes. National and international approaches*. Haag: Kluwer Law International.

International Criminal Court. 2002. *Rome Statute of the International Criminal Court*. Haag: Public Information and Documentation Section of the ICC <www.icc-cpi.int>.

Schabas, William A. 2004. *An introduction to the International Criminal Court*. 2. udgave. Cambridge: Cambridge University Press.

Spiermann, Ole. 2004. *Moderne folkeret*. 2. udgave. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Taylor, Telford. 1993. *The anatomy of the Nuremberg trials*. London: Bloomsbury.

Vestergaard, Jørn. 2003.: Den Internationale Straffedomstols jurisdiktionskompetence, *Tidsskrift for Kriminalret*, nr. 4, s. 3-18.